

3. Національний університет імені Юрія Кондратюка. Протидія тероризму – запорука внутрішньої безпеки держави. URL: <https://www.pkng.pl.ua/index.php/studentu/protydiia-nasylliu/1176-protydiia-teroryzmu-zaporuka-vnutrishnoi-bezpeky-derzhavy>.

4. Вайда Т. С. Колабораційна діяльність в умовах війни: поняття, документування та кримінальна відповідальність за протиправні дії/діяльність. Актуальні питання кримінально-правової кваліфікації, документування та розслідування колабораціонізму. Одеса, 2022. С. 13–17.

Чепурко Анастасія Ігорівна,
курсантка 201 н. г.
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

Науковий керівник:
Волошин Олексій Гнатович,
старший викладач кафедри
криміналістичного
забезпечення та судових експертиз
навчально-наукового інституту № 2
Національної академії внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ, ЗАВДАННЯ, ПРИНЦИПИ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ТА ОБЄКТИ ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Технічні засоби – важливий науково-технічний потенціал, який віддзеркалює загальний рівень техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій, стає своєрідним інтегратором практично-прикладної функції криміналістики. Причому сучасні засоби і методи базуються на новітніх досягненнях не тільки криміналістичної науки, але й хімії, фізики, біології, математики, інформатики і кібернетики, а також інших природничих і технічних наук.

Техніко-криміналістичні засоби, прийоми і методи за джерелом походження і ступенем пристосування до потреб кримінального провадження можна розділити на три групи:

1) засоби, прийоми і методи, запозичені без змін з інших областей науки і техніки. Наприклад, фотоапарати, відео- і звукозаписуюча апаратура загального призначення, металошукачі, мікроскопи та інша пошукова і дослідницька техніка.

2) засоби, прийоми і методи, запозичені з інших областей знань, але перетворені, пристосовані для цілей розслідування кримінальних

правопорушень. До них можна зарахувати, наприклад, спеціальні прийоми фотографічної зйомки або фотоустановки, пристосовані для фотографування речових доказів, спеціальні методики дослідження документів з використанням ультрафіолетових і інфрачервоних променів тощо.

3) *засоби, прийоми і методи, спеціально розроблені для цілей розслідування кримінальних правопорушень*. Наприклад, порівняльні мікроскопи, прилади для фоторозгортання поверхні куль, комп'ютеризовані робочі місця для складання композиційних портретів або дактилоскопічної реєстрації тощо.

Техніко-криміналістичні засоби використовуються для вирішення таких **основних завдань** правоохоронної діяльності:

- виявлення, фіксації та вилучення слідів і предметів, які мають значення для розкриття, розслідування та попередження злочинів;
- розшуку та встановлення невідомих злочинців, які зникли з місця події, а також осіб, причетних до злочинної діяльності;
- встановлення обставин скоєння злочину, а також використаних при цьому знарядь, засобів злочину й предметів злочинного посягання;
- забезпечення доказової бази кримінального судочинства.

Цілком зрозуміло, що не всі розроблені традиційні криміналістичні засоби, прийоми й методи можуть використовуватися при проведенні слідчих (розшукових) дій. Тому криміналістика із метою встановлення обставин у кримінальних провадженнях повинна забезпечувати вирішення специфічних завдань, орієнтуючись на розробку й впровадження передбачає дотримання загальних тактичних рекомендацій.

Для ефективного реалізації науково-технічних засобів необхідно враховувати вимоги щодо їх застосування (принципи):

- а) законності; б) етичності; в) науковості; г) безпеки;
- д) цілісності об'єктів у незмінному вигляді; е) ефективності.

Спроби класифікувати технічні засоби які використовуються в експертній практиці, слідчих(розшукових) діях розпочалися з початку розвитку криміналістики й знайшли відображення в дореволюційній вітчизняній і зарубіжній літературі. Перша наукова класифікація технічних засобів криміналістики була запропонована видатним ученим - криміналістом С.М. Потаповим (1926), котрий розділив їх на дві групи: засоби для збирання інформації виділив «засоби слідчого й оперативного працівника» і «засоби експерта».

Найбільш доцільна класифікація технічних засобів за кількома ознаками або за наступними критеріями: а) джерелом походження; б) суб'єктом застосування; в) цільовим призначенням; г) по виду.

За джерелом походження технічні засоби можна поділити на: загальні (перероблені, переобладнані) і спеціальні.

Загальні – це технічні засоби, запозичені з інших галузей наук із використання їх у криміналістиці без будь-яких змін. Наприклад, магнітофони, фотоапарати, кіно-відеокамери, мікроскопи, засоби вимірювання й освітлення та інші. Деякі із загальних засобів пристосовують до потреб криміналістики шляхом доопрацювання конструктивних елементів або незначного переобладнання.

Спеціальні технічні засоби це такі, що розроблені й сконструйовані для використання працівниками правоохоронних органів із метою виявлення, фіксації, вилучення й дослідження речових доказів. Наприклад: електронно-оптичний перетворювач (Рельєф -2), програмно-апаратний комплекс «ТЕД-34» магнітний пензлик, йодна трубка, порівняльний мікроскоп МСК-1 та інші. Ці прилади й пристрої або цілком виготовлені для вирішення криміналістичних завдань, або запозичені з інших галузей науки й техніки (біологічний мікроскоп), але конструктивно й функціонально придатні для використання в експертній діяльності.

За суб'єктом застосування.

За суб'єктом застосування засоби криміналістичної техніки можна поділити на ті, що використовуються: слідчим, експертом, спеціалістом оперативним працівником. Якщо продовжити класифікацію науково-технічних засобів за безпосередніми суб'єктами їх застосування, то цей перелік можна конкретизувати й виділити, наприклад, криміналістичну техніку працівника ДПС, прокурора-криміналіста.

За цільовим призначенням.

За цільовим призначенням технічні засоби можна поділити на:

1. Засоби виявлення невидимих і мало видимих слідів і об'єктів.
2. Засоби фіксування.
3. Пошукові засоби.
4. Засоби закріплення і вилучення слідів.
5. Технічні засоби одержання інформації в невидимих променях спектра.
6. Засоби для одержання відбитків пальців.оби комп'ютеризації й автоматизації.
7. Засоби для систематизації і видачі криміналістичної інформації.

По виду.

- засоби виявлення;
- засоби фіксації;
- засоби вилучення;
- засоби упакування;
- засоби проведення експертиз;
- засоби попередніх досліджень.

Загальні положення збирання криміналістичної інформації технічними засобами

Правове застосування технічних засобів і спеціальних знань у кримінальному судочинстві для збирання, дослідження, подання і використання доказової інформації включає три аспекта: технічний, тактичний і методичний, що утворюють у сукупності правої основи.

Технічний аспект пов'язаний із встановленням основних технічних характеристик використовуваного науково-технічного засобу, а одержувана *інформація* має вирізнятися *вірогідністю, наочністю відтворюваністю* для її перевірки практикою.

Тактичний аспект пов'язаний з тактикою застосування технічного засобу для одержання (вилучення) інформації з джерел ідеальних і матеріальних відображень. Оскільки ці джерела за своєю природою принципово різні, тому різні й прийоми і способи дослідження та практичного одержання з них інформації технічними засобами.

Правовою підставою використання технічних засобів спеціалістом у ході слічих (розшукових) дій ст. 107 (Застосування технічних засобів фіксації кримінального провадження) КПК України, яка покладає обов'язок застосовувати необхідні оперативно-розшукові заходи «з метою виявлення ознак злочину і осіб, які його вчинили». Крім того, використання технічних засобів регламентовано законами України та наказами МВС України. Таким чином, законодавець у більшості випадків зобов'язує широко використовувати науково-технічні засоби, спеціальні знання для збирання, подання, дослідження і оцінки доказів.

Методичний аспект взаємопов'язаний з технічним і тактичним, оскільки він стосується методів виявлення, фіксації, вилучення, дослідження і використання головним чином матеріальних джерел живої неживої природи.

Уся сукупність приписів кримінально-процесуального закону щодо застосування НТЗ при розслідуванні і судовому розгляді кримінальних проваджень і участі в їх дослідженні дозволяє визначити такі правила виявлення, фіксації та збирання отриманих за їх допомогою результатів на предмет їх допустимості й належності:

1. застосування НТЗ не повино порушувати прав і законних інтересів учасників процесу та інших громадян, має відповідати морально-етичним нормам;

2. їх застосування повино відповідати вимогам безпеки для життя та здоров'я учасників процесу та оточуючих;

3. НТЗ мають бути науково обґрунтованими, забезпечувати збереження джерела отримуваної інформації, сприяти встановленню об'єктивної істини;

4. приєднання результатів їх застосування до кримінального провадження неприпустиме без складання протоколу відповідної

слідчої (розшукової) дії, стосовно якої вони є додатками;

5. факт застосування НТЗ має бути відображеним;

6. автентичність отриманих результатів застосування НТЗ має бути надійно і належним чином засвідчена;

7. ці результати у передбаченому законом вигляді повинні постійно збергатися при справі кримінального провадження і передаватися разом з нею.

В експертних дослідженнях речових доказів крім загальнонаукових методів використовуються і спеціальні. Система спеціальних методів дослідження речових доказів включає:

1. методи аналізу зображень;

2. методи морфологічного аналізу;

3. методи аналізу складу;

4. методи аналізу структури;

5. методи вивчення фізичних, хімічних і інших властивостей.

Методи аналізу зображень використовуються для дослідження традиційних криміналістичних об'єктів – слідів людини, збрарядь і інструментів, транспортних засобів, а також документів, фото- і відеоматеріалів і ін.

Методи морфологічного аналізу використовуються для встановлення морфології, тобто зовнішньої будови об'єкта, а також форми, розмірів і взаємного розташування (топографії) утворюючих його структурних елементів (частин цілого, деформацій, дефектів і т.п.) на поверхні й в обсязі, що виникають при виготовленні, існуванні і взаємодії об'єкта. Найбільш розповсюдженими в експертній практиці є наступні:

1. оптична мікроскопія – сукупність методів спостереження і дослідження за допомогою оптичного мікроскопа;

2. люмінесцентна (флуоресцентна) мікроскопія. Об'єкт освітлюється випромінюванням, яке збуджує люмінесценцію, а це дозволяє виявити морфологічні і хімічні особливості об'єктів;

3. ультрафіолетова мікроскопія застосовується для дослідження біологічних об'єктів (наприклад, сліди крові, сперми);

4. інфрачервона мікроскопія дає можливість вивчати внутрішню структуру об'єктів, непрозорих у видимому світлі (кристали, мінерали, деяке скло, сліди пострілу, залиті, заклеєні тексти);

5. стереоскопічна мікроскопія дозволяє бачити предмет в об'ємі за рахунок розглядання його двома очима, для дослідження практично всіх видів об'єктів (сліди людини і тварин, документи, лакофарбові покриття, метали і сплави, волокна, мінерали, кулі і гільзи і т.д.);

6. електронна мікроскопія заснована на розсіюванні електронів при проходженні їх через речовину або матеріал. Цей метод використовують для вивчення деталей мікроструктури об'єктів, що знаходяться за межами здатності оптичного мікроскопа (дрібніше 10^{-8} см.);

7. растрова електронна мікроскопія заснована на опроміненні досліджуваного об'єкта електронним пучком гранично малої товщини. Використовується для мікротрасологічних досліджень, вивчення морфологічних ознак найрізноманітніших мікрочастинок: металів, лакофарбових покриттів, волосся, волокон, ґрунту, мінералів.

Методи елементного аналізу використовуються для встановлення елементного складу, тобто якісного або кількісного змісту визначених хімічних елементів у даній речовині або матеріалі. Найбільш розповсюдженими в експертній практиці є наступні:

1) емісійний спектральний аналіз – речовина проби переводиться в пароподібний стан і, проходячи через спектрограф, розкладається на окремі спектральні лінії, які потім реєструються за допомогою детектора. Використовується для дослідження вибухових речовин, металів і сплавів, нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів, лаків і фарб тощо;

2) лазерний мікроспектральний аналіз – спрямовуючи лазерне випромінювання, можна робити спектральний аналіз мікрокількості речовини в малих обсягах (до 10^{-10} см.³) і встановлювати якісний і кількісний елементний склад найрізноманітніших об'єктів практично без їх руйнування;

3) рентгеноспектральний аналіз. Використовується для дослідження широкого кола об'єктів: металів і сплавів, часток ґрунту, лакофарбових покриттів, матеріалів документів, слідів пострілу тощо;

4) атомно-абсорбційний аналіз – використовується для кількісного елементного аналізу.

Методи молекулярного аналізу використовуються для встановлення молекулярного складу об'єкта, тобто якісного і кількісного вмісту у ньому простих і складних хімічних речовин. *Найбільш розповсюдженими в експертній практиці є наступні:*

1. краплинний аналіз – хімічні реакції, проведені з краплинними кількостями розчинів аналізованої речовини і реагенту. Використовують для проведення в основному попередніх досліджень отруйних, наркотичних і сильнодіючих, вибухових і інших речовин;

2. мікрокристалоскопія – метод якісного хімічного аналізу за утвореними при дії відповідних реактивів на досліджуваний розчин характерними кристалічними опадами. Використовується при дослідженні слідів травлення в документах, фармацевтичних препаратів, отруйних і сильнодіючих речовин тощо;

3. молекулярна спектроскопія (спектрофотометрія) – метод, який дозволяє вивчати якісний і кількісний молекулярний склад речовин, заснований на вивченні спектрів поглинання і відбиття електромагнітних хвиль, а також спектрів люмінесценції в діапазоні довжини хвиль від ультрафіолетового до інфрачервоного випромінювання. Використовується для встановлення складу

нафтопродуктів, лакофарбових покриттів, парфюмерно-косметичних товарів тощо;

4. хроматографія використовується для аналізу складних сумішей речовин. Методи хроматографії використовуються при дослідженні, наприклад, чорнила і паст кулькових ручок, наркотичних препаратів, харчових продуктів і напоїв, вибухових речовин, барвників, пально-мастильних матеріалів тощо.

Список використаних джерел:

1. Волошин О.Г., Кофанов А.В., Кравчук О.В. Криміналістичне дослідження об'єктів інтелектуальної власності: курс лекцій. Вид. Хмельницький центр науки, інновацій та інформатизації. 2012. 259 с.

2. Криміналістика: підручник / В.В. Пясковський, Ю.М. Черноус, А.В. Самодін та ін.; за заг.ред. В.В. Пясковського. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Філія вид-ва «Право». 2020. 752 с.

3. Клименко Н.І. Загальна теорія судової експертології: монографія. Тернопіль: Вид-во «Крок», 2018. 262 с.

4. Криміналістичні засоби та методи розкриття та розслідування кримінальних правопорушень : підручник. О.М. Цільмак, О.Є. Користін, О.С. Шаптала, Д.В. Талалай. Одеса, 2016. 301 с.

5. Судова експертиза об'єктів права інтелектуальної власності/за ред.. Федоренко В.Л. Київ: Видавництво «Ліра-К», 2019. 88 с.

6. Судові експертизи у процесуальному праві України: навч. посіб. Київ: Видавництво Ліра-К, 2021. Вип. 2. 276 с.

7. Судові експертизи у процесуальному праві України: навч. посіб. / за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ: Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.

8. Тищенко В.В., Ріпенко А.І., Самойленко О.А. Судові експертизи у кримінальному провадженні: посібник. Херсон: Видавничий дім «Гельветика». 2021. 152 с.

9. Експертизи у кримінальному провадженні: науково-практичний посібник / кол. Авт: Столітній А.В., Шмаленя С.В., Нестор Н.В., Нестеренко С.Д., Туркот М.С., Київ: Норма права. 2020. 308 с.